

תוכן עניינים

1.....מבוא

1.....עוני בישראל

4.....אי-שוויון חברתי-כלכלי בישראל

5.....תחום התעסוקה

6.....האוכלוסייה הערבית

8.....האוכלוסייה היהודית-חרדית

8.....מדיניות ממשלתית

10.....סיכום ומסקנות

11.....ביבליוגרפיה

מבוא

עוני ואי-שוויון חברתי-כלכלי אינן תופעות אשר הן נחלתה הבלעדית של מדינת ישראל. מדובר בתופעות כלל-עולמיות מדאיגות, כאשר כלל מדינות העולם נאלצות להיאבק בהן כחלק ממדיניות הרווחה הנהוגה בהן. על-אף שישראל נחשבת כמדינה מערבית מפותחות ומובילה, ביחס ליתר המדינות המערביות המפותחות היא נמצאת הרחק מאחור בכל הנוגע לעוני ואי-שוויון חברתי-כלכלי. בהתאם לדוחות הרשמיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובשיתוף המוסד לביטוח לאומי, בישראל קיים עוני קשה המאפיין בעיקר שכבות מסוימות בחברה הישראלית – חרדים, ערבים, קשישים וילדים. אותן אוכלוסיות מאופיינות גם בשיעור גבוה של נפשות למשפחה, הישגים חינוכיים נמוכים ואבטלה גבוהה בהשוואה ליתר המשק.

ישראל אמנם מוגדרת כמדינת רווחה בעלת מדיניות רווחה ליברלית, אך מדיניות זאת אינה מעוגנת בחוק והיא מתבססת על חקיקה ישנה ולא עדכנית. קיימות אף בעיות נוספות הנובעות ממדיניות הרווחה הממלכתית אשר מקשות על הסיוע לנזקקים. כתוצאה מכך, מדי שנה גדל מספרם של הנכנסים אל מעגל העוני, ואף יתרה מכך, מצבם של העניים רק הולך ומעמיק. הפערים החברתיים-כלכליים גם הם הולכים ומעמיקים, ונדמה כי נדרש שינוי מהותי ומבני בכל הנוגע למדיניות הרווחה והמלחמה בעוני בישראל.

עוני בישראל

חישוב מדדי העוני והאי-שוויון בישראל נערך מדי שנה על-ידי המוסד לביטוח לאומי לפי שיטה שגובשה בראשית שנות השבעים של המאה העשרים. הממד העיקרי שמפרסם המוסד לביטוח לאומי הוא 'תחולת העוני', המציין את שיעור משקי הבית העניים בכלל משקי הבית באוכלוסייה. מדידת העוני בישראל מתבססת על הגישה היחסית, לפיה עוני הוא תופעה של מוצקה יחסית, בהתאם לרמת החיים המאפיינת את החברה. לפי גישה זאת, אדם מוגדר עני כאשר תנאי מחייתו ירודים במידה ניכרת מתנאי החיים האופייניים לחברה כולה, ולא דווקא אם אין ביכולתו לספק את צרכיו הפיזיים הבסיסיים. על-פי שיטת המדידה היחסית הנהוגה בישראל, ההכנסה הפנויה החצינית של האוכלוסייה נחשבת להכנסה המייצגת של החברה. קו העוני מוגדר כמחצית ההכנסה הפנויה החצינית של האוכלוסייה. כלומר, משפחה בישראל מוגדרת כענייה כאשר הכנסתה הפנויה, המחולקת למספר הנפשות התקניות שבה, נמוכה מקו העוני לנפש תקנית. לחלופין קו העוני למשפחה מחושב על-ידי הכפלת קו העוני לנפש תקנית במספר הנפשות התקניות במשפחה (כהונאי, 2004).

בדוח ממדי העוני והפערים החברתיים לשנת 2014 של המוסד לביטוח לאומי, נמצא כי הייתה עליה קלה בשיעור העוני בהשוואה לשנת 2013 בקרב משפחות, נפשות וילדים. רמת החיים במונחים של הכנסה כספית עלתה במעט יותר משני אחוזים. נתון זה מתיישר עם נתונים נוספים שעולים מן הדוח כמו מדד עומק העוני והמדד לחומרת העוני אשר ממחישים את העובדה שהעניים רק נעשו עניים יותר בהשוואה ליתר האוכלוסייה (המוסד לביטוח לאומי, 2014).

דוח הביטוח הלאומי חושף גם את האוכלוסיות העניות ביותר בישראל. כ-55 אחוזים מקרב המשפחות היהודיות החרדיות מוגדרות כעניות, כאשר חלקן של המשפחות הללו מקרב סך כלל המשפחות העניות בישראל עומד על כ-17.5 אחוזים. גם בקרב האוכלוסייה הערבית נמדדו שיעורי עוני גבוהים במיוחד, כאשר 52.6 אחוזים מהמשפחות הערביות מוגדרות כעניות. פרט למגזרים החרדיים והערבים, ישנן שתי שכבות אוכלוסייה נוספות שעוני רב מאפיין אותן – קשישים וילדים. תחולת העוני של משפחות הקשישים עלתה בשנת 2014 לכ-23 אחוזים ובקרב משפחות עם ילדים שיעור העוני דומה לזה של הקשישים (המוסד לביטוח לאומי, 2014).

בניסיון להתמודד עם שיעורי העוני ההולכים וגוברים, קמה הוועדה למלחמה בעוני בשנת 2013 על-ידי משרד הרווחה ובהנחיית שר הרווחה. מטרת הוועדה היא להציע לחברה בישראל מפת דרכים שתאפשר ירידה עקבית בהיקף ובעומק תופעת העוני, ולהרחיב את שוויון ההזדמנויות לכלל תושבי המדינה. יעדי הוועדה העיקריים הינם צמצום העוני לפי הכנסה פנויה בקרב אוכלוסיית הקשישים; צמצום העוני לפי הכנסה פנויה בקרב משפחות עם ילדים; צמצום העוני הרב-ממדי, כלומר העמקת הראיה של עוני כתופעה רב-ממדית וחיזוק היכולת המערכתית להתמודד עמו; צמצום העוני הבין-דורי על-ידי צמצום הקשר בין המשאבים הכלכליים המשפחתיים לבין ההישגים החינוכיים של הילדים, במטרה לחזק את איכות החיים של ילדים החיים בעוני ולהגביר את סיכוייהם למצות את הפוטנציאל האישי ולצאת ממעגל העוני בעתיד (הוועדה למלחמה בעוני, 2014).

המלצות הוועדה למלחמה בעוני מייצגות ראייה רחבה של כלל התחומים המשפיעים והמושפעים מן העוני. המלצות הרוחב של הוועדה מתייחסות בעיקר לשינוי המערכתי והחברתי שצריך להתרחש בישראל. צמצום העוני מחייב הסתכלות והתמודדות רב-ממדית, כמו גם שינוי בדרך עבודת הממשלה ובתיאום הבין-משרדי. כאמור, מדובר בהמלצה לשינוי תפיסתי כהכנה ליישום פשוט יותר של המלצות הוועדה. הוועדה למלחמה בעוני סיפקה גם המלצות על-פי תחומים, תוך התמקדות בתחומי הפרט, משפחה וקהילה, דיוור, תעסוקה, חינוך ובריאות. המלצות מקיפות